

Itzulpena auzitara

Aintzane Ibarzabal

Iñaki Antigüedad EGINEKO idazleak idatzi zuen artikulua izango da azterketa hau, kontutan hartuz, lehenengo aldiz epaitzen dela euskarazko testua Madrilen, horretarako itzulpena erabiltzea beharrezkoa izan zelarik, bai diligentziak irekitzeko, bai testua epaitzeko, eta baita ere epaiketa bera egiteko.

Lehenik, Madrilgo epaiketan erabili ziren testuak aurkeztuko ditugu, idazlearen euskarazko jatorrizko testua eta bi itzulpenak, bata IVAPek itzulitakoa, eta bestea ministeritza fiskalak aurkeztutakoa:

1.- Jatorrizko testua:

Joan Carlos, joan fueraaaa!!!

Españaiko primero ei den odolurdi hori dago egunotan gure lurra zapaltzen. Sekito erdia ekarri du berarekin, beste erdia Iruñean bertan baitu esku zabalik. Eta Nafarroa Vascongadasetik separatzen duen hesitik zintzilik hortxe dira Vitoriyako buruhandiak eskuari eraginez errege agurtu nahian ea lasterrren bisita berrian datorkien. Espero zenez Nafarroako kazi-

ke lurperagarri guztiak, ustezko tirabira politikoen gainetik, bildu dira entzule errege aurrera ea zorionez diskurtsoren batean **haren adur tanta batzu*** beren aurpegian jausten zaizkion. Adurtiok!!! Ondo egin dute modu ofizialean gu protokolotik kanpo utzita, guk maite ditugun adurak beste zenbait ahoi darizkie eta. Mila esker kazikeok!!! Bai burro-buru jauna aunque nieve o llueva ez gara zuek beste ustelduak eta zuen errege gure errege izan aurretik gurago dugu Sida geureganatu eta geure semealabei utzi. Odol gorritzko gizakiak garenez gorria maite dugu gehien han eta hemen, eta urdina gorrotatu, itsasoko urdina ez bada behinik behin. Txarribodetan odolosteak egiten dira odol gorriak gizenduta, baina zer egin odol urdinaz??? Kolore bereko zapatei distira **ateratzeko betuna** besterik ez. Navarrako urrezko domina jarri ei diote sama edo lepoan honen orde **errotarria jartzea** eskatzen zutenei batere jaramonik egin barik. Baina tira, gizartea oso sakon erroturiko sustraletan oinarritzen da eta horietako bat monarkia da; munduan zehar monarkak demokraziaren seinale bihurtu dira gobernuko momentuko gobernarien gainetik. Hain irrifartsu agertu infante-infantak eta guztiz eskuak luzaka berdin itsasontzi berria uretaratzen edota ospital bateko hegala berria inauguratzen, mundu guztiko monarkek ba dute zeozar berezi amankomunean: beste mundu batekoak izatea. Beraz, zer ostia egiten dute honetan??? Fueraaa!!! Suntsitu daitezela dinosaurioak suntsitu ziren modu arin berean.— PRONTXIO

2.— IVAPen itzulpena:

«Joan Carlos, vete fueraaa!!!»

Ese de sangre azul que parece ser «primero» de España se encuentra estos días pisando nuestra tierra. Ha traído junto a él a medio séquito, ya que la otra mitad le espera en Iruña con los brazos

3.— Ministeritza fiskalak aurkeztzen duen itzulpena:

«Vete Carlos, vete fueraaa!»

Pisando nuestra tierra en estos días está ese de sangre azul que se dice que es el primero de España. Ha traído con él la mitad del séquito, la otra mitad allí mismo en Pamplona abriendo la mano.

* Beltzez agertzen diren hitzak fiskalak salatu zituenak dira testua epaiketara eramanez ahal izateko.

abiertos. Y justamente colgados de la valla que separa Navarra de las Vascongadas se encuentran los sesudos (cabezudos) de Vitoria moviendo la mano con intención de saludar al rey a ver si les viene pronto de nuevo de visita.

Como se esperaba se han reunido como oyentes ante el rey todos los caciques sepultables de Navarra, dejando a un lado las supuestas diferencias políticas, por si con un poco de suerte en algún discurso les caía en sus caras alguna de las gotas de baba de aquél. Babosos!!! Han hecho muy bien en dejarnos fuera del protocolo de modo oficial, porque las babas que nosotros queremos se desprenden de otras bocas.

Mil gracias caciques!!! Sí, señor Burroburu, «aunque nieve o llueva» no estamos tan podridos como vosotros y antes de que vuestro rey lo sea de nosotros, preferimos coger el SIDA y contagiárselo a nuestros hijos.

Como somos personas de sangre roja, es el rojo lo que más queremos aquí y allí, y odiamos el azul, salvo que sea el azul del mar. En las matanzas de los cerdos se suelen hacer las morcillas engordadas con sangre roja, pero qué hacer con la sangre azul??? Sólo betún como el de dar brillo a los zapatos del mismo color.

Parece que le han colgado en el cuello o garganta la medalla de oro de Navarra, sin hacer ningún caso a los que solicitaban que en su lugar le fuera colgada una rueda de molino. Pero de todos modos, la sociedad se basa en raíces arraigadas profundamente y una de ellas es la monarquía; los monarcas se han convertido en todo el mundo en símbolo de la democracia por encima de los mandatarios de gobierno en cada momento.

Y ahí mismo los cabezones de Vitoria colgando de la valla que separa Navarra de Vascongadas moviendo la mano queriendo saludar al rey a ver si les corresponde cuanto antes la nueva visita. Como era de esperar todos los caciques de Navarra dignos de ser enterrados, por encima de las conjeturas disputas políticas, se han reunido los oyentes delante del Rey a ver si felizmente en algún momento del discurso algunas gotas de baba de aquél les cae a sus caras. ¡¡Babosos!! Han hecho bien de manera oficial dejándonos fuera del protocolo pues las babas que nosotros queremos fluyen de otras bocas. ¡¡Muchas gracias caciques!! Sí, señor Burroburu (cabeza de burro), aunque nieve o llueva no estamos podridos como vosotros y antes de ser nuestro Rey vuestro Rey, deseáramos el Sida y dejárselo a nuestros hijos. Como somos seres humanos de sangre roja, queremos lo rojo más que nadie aquí y allí, y odiamos lo azul, si no es por lo menos el azul del mar.

En las matanzas del cerdo, la morcilla se hace con sangre roja, ¿pero qué hacer con la sangre azul? Nada más que betún para sacar brillo a los zapatos del mismo color. Se dice que le han puesto la medalla de oro de Navarra, sin hacer ningún caso a los que pedían en vez de esto poner la muela de molino en la espalda o cuello. Pero, vamos, la sociedad humana se cimenta en raíces profundamente arraigadas, y una de esas es la monarquía; a través del mundo los monarcas se han convertido en la señal de la democracia, por encima de los gobernantes del gobierno, en ese momento. Tan risueños aparecen los infantes e infantas y alargando completamente las manos y a lo mejor en la

Aparecen tan sonrientes, saludando con las manos junto con los infantes e infantas, tanto en la botadura de un nuevo barco como en la inauguración de un ala nueva de un hospital que todos los monarcas del mundo tienen algo especial en común: el pertenecer a otro mundo. Por lo tanto, qué ostias hacen en éste??? Fueraaaa!!! Que desaparezcan con la misma rapidez con la que desaparecieron los dinosaurios»

botadura de un nuevo barco o en la inauguración del nuevo alero de un hospital, los monarcas de todo el mundo ya tienen algo en común: ser de otro mundo. ¿Por lo tanto, qué hostias hacen en éste?

¡¡¡Fuera!!! Que desaparezcan del mismo modo que se disiparon los dinosaurios».

Ezer esan aurretik, garrantzitsua da kontutan hartzea ez direla itzulpenak zuzenean kritikatu nahi, eta asmoa bi testu horien, jatorrizkoa eta itzulpenen, **hizkuntzaren erabilera** konparatzea dela eta testuen **errekutsoen konparaketa** egitea. Ez genuke epaileek egin duten bide berbera hartu nahi, hots, idazleak zein hitz erabili dituen aztertu, hitz horiek zer esan nahi duten gaztelaniazko hiztegian ikusi, eta ondorioak atera —*palabras de origen bilingüe y de ambiguo significado... lenguaje críptico...* Sententziak dio itzulpena irakurritz jatorrizko testuaz, eta ezta hitzak epaitu ere hiztegiak dioenaren arabera: *baba: saliva espesa y abundante; baboso: persona que echa muchas babas, ... se aplica al que no tiene edad para hacer lo que está haciendo*—.

Ez da adierazpen eskubideaz ere ezer esango, gai horrek zerikusi handia badu ere arazoaren oinarriarekin. Testuak aurrean izanik, ahaleginak egingo dira honako puntu hauek frogatzeko:

- a.—Euskaraz ez dakienak gauza bera irakurri al du testua gaztelaniaz irakurri duenean? (garrantzi handiko galdera da hau, kontutan hartzen badugu epaileak eta fiskalak itzulpena berterik ezin irakur zezaketela).
- b.—Sentipen edo efektu bera sortzeko gai al dira jatorrizko testua eta itzulia?
- d.—Estilo eta jenero berberekoak al dira bi testuak?
- e.—Euskaraz argitaratutako testua itzulita dagoen moduan argitaragarria al da gaztelaniazko egunkari batean? Hemen galdera

beste modu batera egin zitekeen, alegia, hartzaile berarentzat eginak al daude bi testuak? Gogora dezagun bata egunkari batean argitaratzeko idatzi zela eta bestea, itzulpena, ministeritza fiskalak eskatuta.

Ikusten denez, galdera oinarritzko eta neurri batean intuizioz sortzen diren horiei erantzuna edo argibidea ematea izango da gure helburua. Bestalde, teorikoki itzulpenaren zailtasunak aztertzen direnean ere gai guzti horiek kontutan hartzen direla esan behar da, eta ezin pentsa liteke soil soilik gure hizkuntzaren arazo bereziak direnik, hona hemen Valentin Garcia Yebrak itzulpenaren zailtasunez jasotzen duena: *«Podemos reducir a tres las dificultades de toda traducción literaria: las inherentes a la disparidad de las lenguas, las imputables a una defectuosa comprensión del original y las condicionadas por la falta de capacidad expresiva del traductor en su propia lengua»*.

Zailtasunak hortxe dira beraz, eta bereziki lehenengoa azpimarratu nahi da: hizkuntz desberdintasunak. Hala ere, ez dira desberdintasun teoriko estrukturalak bereziki aipatuko, erabilgarritasun eta finkotasun desberdintasunak baizik.

Baina bereizketa hori bere lekuan kokatzeko beste zerbait esan beharra dago hasi aurretik, hizkuntzaren zailtasunez gain itzulpena egitean ahaztu ezin diren itzulpenaren inguruko zenbait elementu.

Xabier Mendigurenek epaiketan aurkeztu zuen bezala «baliokidetasuna» oinarritzko kontzeptua da itzulpena ahal den modu egoikienean egiteko, eta bertan kontutan hartzekoak dira, elementu semantikoak, estilistikoak eta pragmatikoak, hartzaileak mezua ahalik eta modu zehatzenean jaso dezan maila guzti horietan. Baliokidetasunaz ari garenean itzulpena egiteko aurrean izango ditugu, beste zenbaiten artean, testuaren mamia, mezuaren antolaketa, adierazi nahi duen errealitatea, estiloa, hizkuntza hartzailearen eredua, jatorrizko testuaren indar komunikatiboa, itzulpenaren hartzailea etab. Eta horrenbestez, horietako alderdi batzuk, hala nola linguistikoak —semantikoak nahiz estilistikoak—, besterik ez badira kontutan hartzen, eta pragmatikoak baztertzen badira itzulpenak ez du

emaitza onik izango. Edozein testutan erabateko garrantzia du hartzaileak, eta idazleak nahiz itzultzaileak hartzaile horren aurrean duen jarrera. Beraz, sortua izan den testuingurutik kanpo geratzen den testua oker ulertua izan daiteke. Alderdi honek berebiziko garrantzia izango du azterketa osoan zehar.

Lehenik eta behin testuaren izaera garbi utzi behar da: testua saioa da, kazetaritza saioa. Berri baten aitzakia erabiltzen du —erregearen bisita Nafarrora— idazleak monarkiaren aurkako iritziak egunkarian modu literarioan plazaratzeko.

Bestalde, azterketaren ezaugarriak zeintzu izango diren argitzeko esan behar da, testuari hasieratik bukaerara koherentzia edo loturak bilatu beharko zaizkiola, ez bakarrik sintaxi mailan, baita ere, eta analisisa egiteko nahitaezkoa ikusten delarik, estilo eta errekurso berezien erabilera.

Era berean, ez da alde batera utzi behar euskaraz idatzitako testuetan sortuko den beste alderdi garrantzitsua, traba ez esateagatik: hizkuntzaren normaltasunaren arazoa. Hain zuzen ere, euskarazko testu batean agertzen diren hitzen egokitasuna, maila estilistikoa, esanahi zehatza, erabilera egokia... erabakitzea ez da beti gauza erraza. Euskalki hitzak testu jakin bati eman diezaiokeen kutsua, hitz edo egitura baten gogortasuna oso maiz erabiltzen denean, edo ia ezagutzen ez denean, etab. ez ditu berehalakoan irakurleak antzemango, eta traba izango dira, noski, itzultzailearentzat.

1. Euskarazko testuaren hurbilpen semantiko estilistikoa

Testuaren gaiak honako zati hauek izango lituzke:

- Erregearen ikustaldiaren xehetasunak (batzuen ongietorria) (aurkakoen jarrera)
- Odolaren kolore desberdinak
- Urrezko dominaren eskaintzaren kritika
- Monarkiaren izaera eta kritika

- Monarkiaren amaieraren desioa

Testuaren gaia zatika banatu ondoren, eta lehenengo hurbilpena egina dugularik esan genezake euskarazko testua esperpentikoa, ironikoa, umorezkoa eta informala iruditzen zaigula, metafora eta irudiz osaturik hasieratik amaierara. Horren ezaugarri batzuk hauek lirateke:

- Testu osoan zehar ez zaigu inoiz izen ezagunik zuzenean aipatzen: «Joan Carlos, joan», «Vitoriyako buruhandiak», «Burroburu jauna». Satira egiteko errekurtsua, edo karikaturak erabiltzen ditu idazleak.
- Giro militarra, eta iraganekoa ere sumatzen zaio testuari: erregea dator, sekitoa, kazikeak hesian zintzilik.
- Ondoren etena egin eta Sida aipatzen du.
- Koloreen metaforak tarte handia hartzen du erdi aldean: gorria txerribodetan odolosteak egiteko, urdina betuna egiteko.
- Ondorengo irudia dominarena eta errotarriarena da.
- Beste etena egiten du, eta infantez eta monarkiaz duen iritzia azaltzen du. Hau litzateke zati teorikorik garrantzitsuen eta testu osoa laburtuko lukeena.
- Amaieran berriro tonua igo eta aurrean bezala galdera eta harridura ikurrak erabiltzen ditu eta azken irudia sortzen du, dinosaurioen suntsitzea.

Idazkera edo esaldien antolamendua ia ezertarako aipatu gabe, lehenengo hurbilpenak hori eskeiniko liguke: testua irudiz osaturik dago, askotan historikoak. Horrek karikatura eta satira izaera bultzatzen du, eta zenbaitetan umorea ere bai.

Baina gure ondorio guzti horiek beti dute oinarri linguistikostilistikoa, eta horietan testuak, jatorrizkoa eta itzulpenak, elkarrengandik urrundu egiten dira. Gai garrantzitsu hau hirugarren atalean aztertuko da, eta orain antzeko hurbilpena egingo da testu itzuliak erabiliz.

2. Testu itzuliaren hurbilpen semantiko estilistikoa

Ez da hemen gaiaren zatiketa errepikatuko, baina ezaugarri estilistikoetan gertatzen diren aldeak aztertuko dira:

- Izenak zuzenean ez erabiltzeari dagokionean zenbait xehetasun aipatu behar dira: «Joan Carlos, vete...» esan behar du gaztelaniazko testuak, euskarazko hitz jokoa galtzen delarik. Besteak izena ere aldatzen du «¡¡Vete Carlos, vete fueraaa!!», euskarazkoak *joan Joan Carlos*, errepikapena eta hitz jokoa erabiltzen duen bitartean.
- «Los cabezudos de Vitoria» esaten duenean, euskarazko *Vitoria* erabiltzeak ematen dion kutsua galtzen du, eta antzeko zerbait gertatzen da *buruhandi* itzultzean («cabezudos, sesudos, cabezones»).
- *Burroburu* hitza bera, nahiz eta erdi euskara erdi gaztelania izan, egitura erabat euskalduna du, alegia, hitz konposatuak sortzeko bidea euskalduna da, eta gaztelaniak ez du parekorik.
- Hortik aurrerako imajinak berez berdin azaltzen zaizkigu: koloreak, domina, infanteak, dinosaurioak.

Beraz, esan genezake hemen ere monarkiari buruzko iritzia metafora ugari eta imajin esperpentikoak erabiliz ematen dela, ez ordea, ondoren azalduko den bezala, tonu, umore, eta adierazgarritasun berbera sortuz.

Baina zer gertatzen da orduan jatorrizko testuak eta itzuliak gauza bera ez adierazteko elementu gehienak aurrean ditugularik? Gure ustez erantzunak bi alderdi lituzke, bata testuingurua, hots, hartzailearen aurreko jarrera eta sarreran esan dugun guztia, eta bestea hizkuntzaren aukeraketa eta eredia eta erabileraren finkotasuna.

3. Testu konparaketa.

Euskaraz eta gaztelaniaz irakur dezakeen edonor errez kontura daiteke bi testuen aurrean ez duela erantzun berbera, aldea dagoela.

Gaztelaniaren tonua serioagoa, markatuagoa, garrantzi handiago-koa, zabarragoa edo iruditzen zaigu, euskarazkoa arinagoa, informalagoa, umoretsuagoa, jokosoagoa nolabait.

Honen azpian galdera garrantzitsua dago, hau da, gaztelaniazko testu hori egunkari batean dagoen dagoenean argitatzeko modukoa izango al litzateke? Ezetz esango genuke. Horretarako gogora ditza-gun aurrean esandakoa: hartzailearekiko jarrera, eta hizkuntz erabi-leraren gaia.

Besterik gabe parez pare jarriko ditugu bi testuak, edo hobe esan hirurak, atal honetan bi itzulpenak ere bereiziko bait dira:

- * Izenburuak *Joan Carlos, joan fueraaa!!* dio jatorrizkoan, eta itzulpenetan bi eratara:

«Joan Carlos, vete fueraaa!!!»

«¡¡¡Vete Carlos, vete fueraaa!!!»

Bietan euskarazko hitz jokoaren errekurtsoa galtzen da.

- * *Españako **primero ei den** odolurdi **hori** dago egunotan gure lurra zapaltzen.*

«Ese de sangre azul **que parece ser** “primero” de España se encuen-tra estos días pisando nuestras tierras».

«Pisando nuestras tierras en estos días está **ese de** sangre azul que se dice que es el primero de España».

- Euskaraz gaztelania erabiliz jokutzen du, gaztelaniaz galtzen da.
- *Ei den hori* egitura ez dirudi horren markatua denik gaztela-niazko «ese de» den moduan.
- omen eta kidekoak itzultzean perifrasi erabiltzen du.
- * *Sekito erdia ekarri du berarekin beste erdia Iruñean bertan bait du esku zabalik.*

«Ha traído **junto** a él a medio séquito, **ya que** la otra mitad le espera en Iruña con los brazos abiertos».

«Ha traído con él la mitad del séquito, la otra mitad allí mismo en Pamplona **abriendo la mano**».

- *bait* horren itzulpena batean azaltzen da, bestean iustaposizioa egiten du estilo arina eta bizia mantendu nahian, hala ere azkeneko «abriendo la mano» ez legoke ongi itzulia. Bigarren itzulpenak, gure ustez, kutsu informal ironikoa antzeman duela dirudi, baina amaiera parekoegia egin du.
- * *Eta Nafarroa Vascongadasetik separatzen duen hesitik zintzilik **hortxe dira** Vitoriyako **buruhandiak** eskuari eraginez errege agurtu nahian ea lasterrean bisita berrian datorkien.*

«Y justamente colgados de la valla que separa Navarra de las **Vascongadas se encuentran** los sesudos (cabezudos) de Vitoria moviendo las manos **con la intención de** saludar al rey a ver si les viene **pronto de nuevo** de visita».

«Y ahí mismo los cabezones de Vitoria colgando de la valla que separa Navarra de las Vascongadas moviendo la mano queriendo saludar al rey a ver **si les corresponde** cuanto antes la nueva visita».

Zati honetan azpimarratutako egituretan garbi ikus daiteke gaztelaniak duen kutsu kulto edo serioagoa.

- Berriro ere *Vascongadas* hitzaren erabilera euskarazko testuan galdu egiten da besteetan eta hartzaileak jaso behar dituen konnotazioak galdu egiten dira. Errekurtso erabilia da testu osoan zehar gaztelania eta euskara tarteka erabiltzea, hartzaile elebidunak ongi uler dezakeelarik, ez ordea gaztelaniaz bakarrik jakin eta itzulpena besterik irakur ez dezakeenak.
- *Hortxe dira*, «se encuentran» eta «ahí mismo» erabiliz itzuli dute, gure ustez ez dute tonu berbera mantentzen («y ahí están»).
- *Vitoriya* horrela erabiltzean hartzen duen hizkera kutsua ez da besteetan gordetzen.
- *Buruhandi* euskarazkoak «sesudos, cabezudos; cabezones» forma guzti horien bidez itzulita dago, eta «cabezotas» edo besteren bat ere esan zezaketen, baina euskaraz esanahi guzti horiek eta beste batzuk ere (gauzak ahaztu egiten dituen, ergela...) jasotzen ditu hitz berak.

- * *Espero zenez Nafarroako kazike **lurperagarri** guztiak, ustezko **tirabira politikoen** gainetik, bildu dira entzule **errege** aurrera ia zorionez diskurtsoren batean haren **adur** tanta batzu beren aurpegira jausten zaizkien.*

«Como se esperaba se **han reunido como oyentes** ante el rey todos los caciques sepultables de Navarra, dejando a un lado las **supuestas diferencias políticas**, por si con un poco de suerte en algun discurso les caía en sus caras alguna de las gotas de baba de aquél».

«Como era de esperar todos los caciques de Navarra **dignos de ser** enterrados, por encima de las **conjeturales disputas políticas**, se han reunido **los oyentes** delante del Rey, a ver si felizmente en algún momento del discurso alguna gotas de baba de aquél les cae en sus caras».

- *Lurperagarri* hitzak ez du ditu gaztelaniazko bi forma horiek bakarrik adierazten —«sepultable» edo «digno de ser sepultado»—, atzizkiak horretarako egokia, horretarako baliagarria.. ere adierazten du. Beraz, ez diogu esanahi bakarra eta zehatza ematen.
- *Ustezko tirabirak* sumatzen dugu «supuestas diferencias» edo «conjeturales diputas» baino askoz ere arruntagoa dela.
- *Zorionez* espresioak «a ver si felizmente» itzulita ezusteko kutsua galdu eta zentzu positiboa hartzen du.
- * *Adurtiok!!! Ondo egin dute modu ofizialean gu protokolotik kanpo utzita, guk maite ditugun adurrak beste zenbait ahoi darizkie eta. Mila esker kazikeok!!!*

«**Babosos!!!** Han hecho muy bien en dejarnos fuera del protocolo de un modo oficial, porque las babas que nosotros queremos se **desprenden** de otras bocas. Mil gracias caciques!!!».

«¡¡**Babosos!!** Han hecho bien de manera oficial dejándonos fuera del protocolo, **pues** las babas que nosotros queremos **fluyen** de otras bocas. ¡¡Muchas gracias caciques!!!».

- Euskaraz *adur* eta *lerdea* formen artean lehena aukeratu du idazleak, «baba» eta «zortea» esan nahi duena, euskalki hitza eta gure ustez ez gaztelaniazkoa bezain gogorra.

- «Desprender», «fluir» erabiltzen dira gaztelaniaz *jario* aditzaren formaren ordeez, «derramar», «**colgar**» ere uler daitekeelarik. Agian kultoegiak dira aukeratutakoak.
- Berriro ere bigarren itzulpenak *bait* erabiliz sortutako esaldi kausala, «pues» konjuntzioa aukeratu, eta euskararen arintasuna mantendu nahi izan du, baina aldi berean «bien de manera oficial» horren ordenamendua desagokia da.
- * *Bai burroburu jauna aunque nieve o llueva ez gara zuek beste **ustelduak** eta zuen errege gure errege izan aurretik gurago dugu Sida geureganatu eta geure semealabei utzi.*

«Sí señor **Burroburu**, “aunque nieve o llueva” no estamos tan **podridos** como vosotros y antes de que vuestro rey lo sea **de nosotros**, preferimos coger el Sida y **contagiárselo** a nuestros hijos».

«Sí señor Burroburu (cabeza de burro), aunque nieve o llueva no estamos podridos como vosotros y antes de ser nuestro rey vuestro Rey, **desearíamos** el Sida y dejárselo a nuestros hijos».

- Errima txikia galtzen da itzulpenean *jauna... llueva...* Bi hizkuntzak tartekatzeke errekurtsoa galtzen da, eta oso erabilia da testu osoan zehar. Esan daiteke puntu garrantzitsuenetakoa dela hori. Era berean, lehen esan den bezala *burroburu* hitzaren indarra apaldu egiten da, nahiz eta batean «(cabeza de burro)» azalpena egin.
- *Gurago izan* eta «desearíamos» hipotesiraino joan da itzulpena eta indikatibotik ere urrundu da.
- *Utziren* itzulpena egitean, «contagiar» edo «dejar» aditzek ez dute biek gauza bera adierazten, lehena markatuagoa da; euskarazkoak bigarrena du gertuago.
- * *Odol gorrizko gizakiak garenez gorria maite dugu gehien **han eta hemen**, eta urdina **gorrotatu**, itsasoko urdina ez bada behinik behin. Txarribodetan odolosteak egiten dira odol gorriak gizenduta, baina zer **egin** odol urdinaz??? **Ko**lore bereko zapatei distira ateratzeko betuna **bestarik ez**.*

«Como somos personas de sangre roja, es **el rojo lo que** más queremos **aquí y allá**, y odiamos el azul, **salvo que** sea el azul del

mar. En las matanzas de los cerdos se suelen hacer morcillas engordadas con sangre roja, pero **qué hacer** con la sangre azul??? sólo betún **como el de** dar brillo a los zapatos del mismo color».

«Como somos seres humanos de sangre roja, queremos **lo rojo** más que nadie **aquí y allí**, y odiamos lo azul, **si no es por lo menos** el azul del mar. En las matanzas del cerdo, la morcilla se hace con sangre roja, ¿pero **qué hacer** con la sangre azul? Nada más que betún para sacar brillo a los zapatos del mismo color».

- Euskarazko testuan aditz laguntzailea ez da azaltzen eta esaldiak oso arinak dira. «Odiamos el azul»: pertsona ezaugarriak hor dira berriz, ezabatu gabe.
- *Ez bada behintzat* horren parean bi foma badira eta «de no ser, a no ser que», eta antzekoak ere erabil zitezkeen.
- Esaldi batean aditza ezabatzen da gaztelaniaz —«qué hacer?»— euskarazkoarekin bat datorrelarik, baina gaztelaniaz berriz bitxia gertatzen da.
- *Han eta hemen* zuzenegi iruditzen zaigu dagoela itzulita bi testuetan «aquí y allí», eta *nonahi* edo antzeko egituratik gertuagoko formaren bat bilatu beharko litzateke.
- * *Navarrako urrezko domina jarri ei diote sama edo lepoan honen ordezkari jartzea eskatzen zutenei batere jaramonik egin barik.*

«**Parece** que le han colgado en el cuello **o garganta** la medalla de oro de Navarra, sin hacer ningún caso a los que **solicitaban** que en su lugar **le fuera colgada** una rueda de molino».

«**Se dice** que le han puesto la medalla de oro de Navarra, sin hacer ningún caso a los que pedían **en vez de esto poner** la muela de molino en la **espalda** o cuello».

- *Navarra* dio euskarazkoak eta ez *Nafarroa* aurrekoetan bezala, jokaera jakin baten kontra dagoela azaltzeko. Hartzaileak konnotazio horiek berehalakoan jasotzen ditu.
- Oraingoan *sama* hitza da gaztelaniako itzulpenean istiluak sortzen dituen. Bizkaieraz «lepoa» da, beraz, sinonimoak

lirateke bi formak. Hala ere, itzultzean «garganta» eta «espalda» agertzen dira. Adibide egokia da euskalki hitzen inguruko arazoak ikusteko.

- «Solicitar» eta «pedir» ditugu *eskaturen* parean. Egokiak biak, baina euskararen berezitasun falta adierazten du honek. Gure ustez bigarrena hobe egokitzen da.
- «En vez de ésto» erabiltzean, berriz, bigarren itzulpenak forma luzeagoa aukeratu du.
- «Le fuera colgada» esaldi pasiboa dugu *jartzea* nominalizazio soilaren parean.
- * *Baina tira, gizartea oso sakon erroturiko sutraietan oinarritzen da eta horietariko bat monarkia da; munduan zehar monarkak demokraziaren seinale bihurtu dira gobernuko momentuko gobernarien gainetik.*

«Pero **de todos modos**, la sociedad se basa en raíces arraigadas profundamente y una de ellas es la monarquía; los monarcas se han convertido en todo el mundo en símbolo de la democracia, por encima de los mandatarios de gobierno **en cada momento**».

«Pero, **vamos**, la sociedad humana se cimenta en raíces profundamente arraigadas, y una de **esas** es la monarquía; **a través** del mundo los monarcas se han convertido en la señal de la democracia, por encima de los gobernantes del gobierno, **en ese momento**».

- *Tira*, espresio bizia, arrunta da euskaraz. Gaztelaniaz batean «de todos modos» erabiltzen da, eta bestean jatorrizkotik hurbilago dagoen «vamos» espresioa. Hala ere, bigarren itzulpenak hurbilpen ahalegin horretan «a traves del mundo» itzuli digu, «en todo el mundo» egokia litzatekeelarik.
- *Seinale* erabiltzen du eta ez «ezaugarri», forma kultoagoa baztertuz. Horregatik «señal» parekoagoa litzateke «símbolo» baino.
- * *Hain irrifartsu agertu infante-infantak eta guztiz eskuak luzaka berdin itsasontzi berria uretaratzen edota ospital bateko hegal berria inauguratzen mundu guztiko monarkek*

badute zeozer berezi amankomunean: beste mundu batekoak izatea. Beraz, zer ostia egiten dute honetan??? Fueraaaaa!!!

«**Aparecen** tan sonrientes, saludando con las manos **junto con los** infantes e infantas, **tanto** en la botadura de un nuevo barco **como** en la inauguración de un ala nueva de un hospital **que todos** los monarcas del mundo tienen algo especial en común: el **pertenecer** a otro mundo. **Por lo tanto**, que ostias hacen en éste??? Fueraaaa!!!»

«**Tan risueños aparecen** los infantes e infantas **y alargando** completamente las manos **y a lo mejor** en la botadura de un nuevo barco **o** en la inauguración del nuevo **alero** de un hospital, los monarcas de todo el mundo **ya tienen** algo en común: ser de otro mundo. ¿¿Por lo tanto, qué hostias hacen en éste?? ¡Fueraaaa!!!»

- Zati honetan sortzen diren arazoak euskarazko testuaren akatsak sortzen dituela esango genuke: *agertu? uretaratzen? zeozer berezi?* Lehenengo hitzak zalantzak sortu ditu eta bi itzulpen desberdin ditugu: «aparecen ellos con los infantes...» / «aparecen los infantes».
- *Gutziz eskuak luzaka*: «saludando con las manos» (?)
«alargando completamente las manos».
- Testuaren zati honetan biraoa, eta galdera eta harridura ikurak ditugu, eta nahikoa errez onartzen dugu hala ere, *beraz* ilatiboa. Baina testu bera gaztelaniaz jarri eta «por lo tanto» formak erreakzio desberdina sortzen duela dirudi, batez ere ondoan, «qué hostias hacen...» duelako.
- Berriro ere, eta lehenago esan den bezala, bigarren itzulpenaren ordenamendua euskarazko testutik gertuago dago, baina gaztelaniaz bitxia da.
- * *Suntsitu daitezela dinosaurioak suntsitu ziren modu arin be-rean.*

Que desaparezcan con la misma rapidez con la que desaparecieron los dinosaurios.

Que desaparezcan del mismo modo que se **disiparon** los dinosaurios.

- Batean *modu arina* galdu egin da.

- Bi forma ditugu: «desaparecer» (quitarse de la vista) eta «disipar» (dispersar, evaporarse), biak daude *suntsitu* horren parean. Gaztelaniaz bereizten dira eta euskaraz ez, forma bakarra dugu. «Disipar» ez da bestea bezain arrunta eta beste elementuak ekartzen ditu gogora.

* * *

Ikusi ahal izan da konparaketa honetan era askotako arazoak agertzen direla aurrean, eta ez dela gauza erraza horien sailkapen bakarra egitea. Hori beste baterako utziko da, baina oraingoan arazo edo testuen arteko desberdintasunak azpimarratu nahi izan dira, eta zalantzan jarri epaileek irakurri, epaitu, eta zigortutako testua, itzulpena alegia, ez dela jatorrizkoaren gutxi gorabeherako azalpena baizik, edo beste modu batera esanda, ez dutela mezu bera jaso.

4. Ondorio zenbait

Gainbegiratze hori egin ondoren pentsa daiteke azpimarratutako hitz eta egiturak garrantzi handirik gabeko xehetasunak direla, eta ez diotela testuaren ulermenari ezer kentzen edo eransten, izan ere, ohituak bait gaude gauzak gutxi gorabehera ulertzen, baina oraingoan premiazkoak dira xehetasun guztiak, eta gainera horiek eman-go diote testu bakoitzari bere barne lotura edo koherentzia.

Esan genezake informazioari dagokionean, gutxi gorabehera gauza bera esaten dela hiru testuetan. Baina ez modu berean, eta hori nahi genuke garbi azaldu. Xehetasun guztiak batera jarri eta bi testu desberdin ditugu aurrean, bi estilo desberdin. Hori dela eta, esan genezake epaiketarik izan ez balitz xehetasun horien garrantzia txikiagoa irudituko litzatekeela, baina erabateko garrantzia dute itzulpena delako epaitzen den testu bakarra.

Laburbilduz, euskarazko testua informalagoa, satirikoagoa eta arruntagoa da, baina gainera koherenteagoa irakurlearentzat. Gaztelaniazkoa, berriz, une batzuetan oso arrunta da, baina berehala kultoagoa egiten zaigu, eta tartekatze horiek distorsionatu egiten dute

eta arraroa egiten da, eta gogorragoa ere bai zenbaitetan. Kontraste handiak ikusten dira zenbait adibidetan testu osoan zehar: «Por lo tanto, qué hostias hacen...», edo «se encuentran los sesudos de Victoria», «los que solicitaban... le fuera colgada una rueda de molino».

Zergatik ikusten da lotura handiagoa euskarazko testuan? Hemen ez da alde batera utzi behar euskaraz idaztean gauzak errezago onartzeko dugun ohitura, sensibilitate falta, edo zehaztasunik eza... aldi berean, orokorki, gaztelaniazko formak errazago kokatzen dira bakoitza bere lekuan eta bere maila estilistikoan, adibide gisa: «pedir-solicitar», «se encuentran-están».

Honen frogia gisa edo, esan behar da bietako edozein itzulpen dagoen bezala hartuta ere, ez litzatekeela gure ustez inongo egunkaritan argitaratuko, eta hori batez ere gaztelaniazko testuak berezko loturarik ez duelako; euskarazkoa, berriz, horretarako idatzia izan zen.

Bestalde, bi itzulpenen artean ere badira aldeak, eta horiek ere aipatu nahiko genituzke. Itzulpenari dagokionean esan behar da biek arazo bat izan dutela aurrean: ez zaiela gaztelaniaz saio bat idaztea eskatu, ministeritza fiskalak eta epaileek testua epaitu ahal izateko itzulpena egitea baizik; horrenbestez oso lotura handia izan dute lana egiteko orduan, berez ezin bait zuten modu eroso eta librean aritu, ahalik eta zehatzenean eta estuenean baizik. Ziur egon gaitezke beste modu batera lan egin izan balute beste testu mota bat izango genukeela aurrean, eta zalantzarik gabe jatorrizkoa ulertzeko ego-kiagoa izango litzateke.

Hala ere, bereizketa txiki bat egin behar da bien artean. Lehenengo gehixeago urruntzen da jatorrizko testutik eta aldi berean **mailaz igotzen du** gaztelaniazkoa hizkuntzaren erabileran, eta horrenbestez euskarazkoak duen informaltasuna galdu egiten da eta inkoherentziak sortzen dira. Bigarrenak jatorrizkoarekin lehenengoak baino lotuagoa egiten du itzulpena, eta hala batzuetan gehiago hurbiltzen da euskarazko errekurtoetara (iustaposizioa, ordenamendua, elisioak), baina gaztelaniaz ez ditu beti errez beste hizkuntzako errekurto berberak onartzen, eta hori ere **bitxia egiten zaigu**.

Ez genuke amaitu nahi sententziak dioena aipatu gabe. Erregearen aurka birao egitea du zigorraren arrazoa*, batez ere hiru adibide aukeratzen dituztelarik «las gotas de baba», «hacer betún con la sangre azul» eta «colgarle una rueda de molino», eta gai hori gehiagoko dagokio adierazpen askatasunari itzulpengintzari baino. Baina hemen azaldutakoak ere badu zerikusia zigorrarekin, alegia, gure ustez epaileek ez dute testu bera epaitu, agertu diren arrazoi guztientzat, eta hori ez da kezagarria itultzaileontzat edo hizkuntzalarientzat soilik, euskaldun guztiontzat baizik.

SINTESIS

La traducción a juicio

Con motivo de una visita que los reyes de España realizaron a Navarra, Iñaki Antigüedad, colaborador del diario Egin escribió un comentario en euskara por el que se vio sometido a juicio bajo la acusación de injurias al Rey. En dicho proceso, las diligencias previas, así como el propio juicio se basaron en sendas traducciones del comentario en euskara, realizada la primera por el IVAP, y la segunda presentada por el ministerio fiscal. Fue la primera vez en que se juzgaba un texto escrito en euskara, pero, lo cual es muy importante, a través de su traducción al castellano.

El presente artículo pretende hacer un análisis comparativo del uso lingüístico y de los recursos estilísticos de los tres textos. Para ello se plantea una serie de interrogantes, que resultan esenciales debido a que tanto el juez como el fiscal únicamente podían tener pleno conocimiento de las traducciones, no así del original:

- ¿Una persona que no sabe euskara lee lo mismo al leer únicamente el texto en castellano?
- ¿Producen el mismo efecto o sensación el original y sus traducciones?
- ¿Son uno y otros del mismo estilo o género?
- Tal y como está traducido, ¿sería publicado dicho comentario en un periódico en castellano? O, dicho de otra forma, ¿dichos textos están hechos para el mismo receptor?

* Urtebeteko kartzela zigorra jarri dio Entzutegi Nazionalak, eta errekurtsua egin da horren kontra Auzitegi Gorenean.

En opinión de la autora del artículo, puede ponerse en duda que haya auténtica equivalencia entre el texto original y las traducciones, ya que éstas no guardan el mismo estilo ni tienen la misma fuerza comunicativa que el texto en euskara; tampoco están dirigidas a un mismo receptor, y el propio modelo lingüístico que se supone al receptor es bien diferente.

Más adelante se hace un análisis en detalle de los pasajes más problemáticos de los tres textos, llegando a la conclusión de que los textos conocidos por el juez y el fiscal no comunicaban el mismo mensaje que el original, pues no eran sino versiones aproximadas de carácter explicativo.

Igualmente, los tres textos muestran estilos muy diferentes, ya que el original es más informal, satírico e incluso más vulgar, pero más coherente en sí mismo, mientras que las traducciones son a veces de tono más culto, y presentan menos coherencia interna. Estas diferencias provienen del hecho de que los textos realmente juzgados, las traducciones, no estaban destinados a una columna periódica, sino a servir de prueba en un proceso judicial, por lo que debían ajustarse al máximo a la letra del original.

ABSTRACT

Translation taken to court

During a visit by the King and Queen of Spain to Navarra, the writer Iñaki Antigüedad, wrote an article in Basque for the newspaper Egin, for which he was tried in court, accused of insulting the King. In these proceedings, the inquiry and the trial itself were based on two translations of the commentary in Basque, the first made by the Basque Institute of Public Administration (IVAP) and the second presented by the Ministry of Justice. It was the first time that a text written in Basque had been the subject of a trial. What was even more important, however, was the fact that the trial was based on its Spanish translation.

This article sets out to make a comparative analysis of the linguistic use of the stylistic resources of the three texts. To do this, a series of questions are posed, which are essential due to the fact that both the judge and the public prosecutor could only fully understand the translations, not the original:

- *Does a person who has no knowledge of Basque understand the same thing when reading only the text in Spanish?*
- *Do the original and its translations produce the same effect or sensations?*
- *Do they all have the same style or technique?*
- *Such as it was translated, would this commentary be published in a Spanish-language newspaper? Or, expressed in a different way, are these texts produced for the same reader?*

In the opinion of the author of the article, doubts may be raised regarding the authentic equivalence between the original text and the translations, as these do not have the same style or the same communicative force as the text in Basque, neither are they intended for the same receiver and even the linguistic model, which the receptor is assumed to have, is quite different.

Later, a detailed analysis is made of the most problematic passages in the three texts, reaching the conclusion that the texts known to the judge and public prosecutor did not communicate the same message as the original, as they were only approximate versions of an explanatory nature.

Likewise, the three texts reveal very different styles, as the original is more informal, satirical and even more colloquial, but more coherent in itself, while the translations at times have a more cultured tone and show less internal coherency. These differences derive from the fact that it was the texts which were judged in reality, i.e., the translations, were not intended for publication in a newspaper column, but to be used as an exhibit in judicial proceedings, and so, should have been a literal expression of the original, as far as possible.